

Л. Б. Лук'янова,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, директор
(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України імені Івана Зязюна, м. Київ)
larysa.lukianova@gmail.com

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА І. А. ЗЯЗЮНА У ФОРМАЛЬНОМУ І НЕФОРМАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

У статті розглядаються ознаки, притаманні науковій школі, визначаються риси очільника, лідера наукової школи. Розкрито основні підходи до визначення поняття "наукова школа", визначено її роль у процесі розвитку педагогічної науки. Представлено короткий опис наукової школи академіка І. А. Зязюна у її формальному й неформальному вимірах як педагогічного феномену, якому притаманні кількісні та якісні ознаки, спільність наукової думки його представників. Показано, що кожне суспільство перманентно стоїть перед дилемою: що пам'ятати, а що забувати. Усе, що стосується пам'яті фундатора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України - для нас не є дилемою - і конференції, й відкриття музею садиби, і розвиток інституту - все це свідчення нашої поваги, любові, вічної пам'яті й подяки. У складні часи, в які живемо, оазиси мудрості й людяності не дають людям розчинитися в дрібницях, наворачують їх душі до неперехідних цінностей людства, до вічного прагнення удосконалення Душі. Усе зроблене академіком І. А. Зязюном у царині педагогічної теорії й практики чекає вдумливого вивчення й ґрунтовного дослідження.

Ключові слова: наукова школа, науковий напрям, лідер наукової школи, академік І. А. Зязюн.

Не розум від книг,
а книги від розуму створилися.
Григорій Сковорода

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вагомою ознакою розвитку педагогічної науки в історичній ретроспективі, а також на сучасному етапі розвитку є її колективний характер. Це позначається на зростанні ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває наукове знання, сприяє його утвердженню в науковому середовищі, поширює та практично впроваджує здобуті наукові результати. Однією з провідних форм організації наукової педагогічної спільноти є наукова школа.

За тривалий час свого існування наукові школи у різних галузях наук довели надзвичайну ефективність таких об'єднань, оскільки саме вони є осередками найбільшої концентрації творчої енергії, активного впливу на науковий прогрес. Справжня наукова школа - це унікальне утворення, що суттєво вирізняється у загальній науковій спільноті та зазвичай асоціюється не тільки з її фундатором, а й з історичним часом її становлення і розвитку, державною політикою та національними традиціями. Водночас і сама школа через обрані у науці напрями, а також постаті особистостей, які входять до її складу, може здійснювати великий вплив на розвиток наукової та суспільної думки.

Феномен наукової школи без перебільшення має визначальний вплив на розвиток наукового педагогічного знання. Проте осмислення цього феномену та ґрунтовне дослідження його ролі у сучасному суспільстві розпочалося відносно недавно.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Характерні риси наукової школи, її життєвий цикл, вплив ідейного лідера на її розвиток мають широкий міждисциплінарний характер, а відтак досліджуються спільними зусиллями наукознавців, філософів, соціологів, педагогів та представників інших галузей суспільних наук. У сучасній наукознавчій літературі проблема діяльності наукових шкіл висвітлена достатньо широко. Багато досліджень присвячено безпосередньо феномену наукових шкіл, визначенню їх суті,

особливостям створення й розвитку. Класичними є праці П. Анохіна. С. Гончаренка. О. Дубасенюк, О. Богомольця. П. Капиці, М. Лещенко, М. Родного, Ю. Храмова.

Значний внесок у її дослідження здійснили такі вчені, як В. Гасилов, Д. Гузевич, Л. Воробйова, Г. Добров Т. Кун. С. Мікулінський. Д. Зербіно, О. Мирська. Г. Штейнер. О. Огурцов, С. Хайтун, Ю. Храмов, М. Ярошевський та ін. Багато досліджень, переважно більшість із яких дисертаційні, присвячено окремим видатним постатям у різних галузях науки та створеним ними школам. Є праці, присвячені науковій школі І. А. Зязюна у її класичному формальному вимірі.

Багатовимірність проблеми наукової школи зумовила розмаїття кількості трактувань самого терміну. За С. Гончаренком, "наукова школа" є багатозначним і достатньо розпливчастим поняттям [2, с. 7]. Коло явищ, які називаються в наукознавчій, соціологічній, психолого-педагогічній літературі науковими школами, невиправдано розширюється. Відтак буває важко відрізнити їх від інших типів наукових співтовариств і форм взаємодії між ученими.

Зазвичай виділяють три типи структур, які прийнято називати науковими школами:

1) школа як науково-освітній інститут - невід'ємний компонент науки, що передбачає підготовку людей, без яких неможливе існування науки;

2) школа як спільнота дослідників, які концентрують свої зусилля в процесі наукового пошуку та пізнання дійсності;

3) школа як науковий напрям.

Німецький учений Г. Штейнер виокремлює шість рис, притаманних науковим школам, які розкривають сутність даного явища в науці [11, с. 116-117]:

- створення наукової школи у новій галузі теорії або методології в процесі диференціації та інтеграції науки;

- новий теоретичний або методологічний напрям, ще не визнаний науковою спільнотою;

- наукова школа як соціальний організм, створений у результаті наукового змагання з іншими напрямами;

- наявність керівника з ідеями та організаторськими здібностями;

- наукове визнання нового напрямку поза межами даної наукової спільноти;

- певні форми організації наукової школи.

Утім, беззаперечною є думка, що наукову школу може започаткувати й розвинути тільки креативний учений, спроможний генерувати нові гіпотези, ідеї, здатний синтезувати й узагальнювати результати досліджень. Лідер наукової школи має виконувати безліч ролей - драматурга (автор плану теми), режисера (визначає логіку пошуку, послідовність), а також має бути прискіпливим критиком і редактором. Лідер обов'язково має бути гарним психологом, адже знайти однодумців, виконавців, творців так само складно, як і керувати процесом дослідження.

Ефективність наукової школи, як доводять учені, обумовлена природою самоорганізованої спільноти дослідників, об'єднаних загальними науковими інтересами, підходами до вирішення поставлених проблем, новизною й оригінальністю ідей та методами реалізації своєї науково-дослідної програми. За Ю. Храмовим, характерними ознаками наукових шкіл є:

— наявність лідера як ідейно-організуючої ланки;

— спільність базових теоретико-методологічних принципів та основного кола досліджуваних завдань для усіх її представників;

— інноваційний характер досліджень;

— кооперативний принцип діяльності, ієрархічний та гетерархічний зв'язок між представниками школи;

— вагомість отриманих результатів досліджень та їх суспільне визнання.

Представники наукових шкіл, як наголошує вчений, - це "охоронці набутих традицій, наукової "ідеології", концентрований досвід ряду поколінь, своєрідна естафета передачі знань у науці" [12, с. 123].

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. У межах статті розглядаються проблеми, пов'язані з діяльністю наукової школи академіка І. А. Зязюна у формальному та неформальному вимірах.

Виклад основного матеріалу.

Пам'ять - минуле - сучасність.

ПАМ'ЯТЬ. Спільноти коригують своє ставлення до подій та постатей минулого для того, щоб мати можливість опертися на нього у вирішенні актуальних завдань сьогодення або реалізації проектів на майбутнє [4, с. 35-36]. Пригадуючи постать Івана Андрійовича Зязюна - науковця-естета, непересічного філософа-гуманіста, який здобув визнання і пошану в багатьох країнах світу, кожен з нас відчуває радість і тривогу, відтворює пам'ять про непересічну особистість. Поринаючи у світ мудрих книг і статей Івана Андрійовича Зязюна, який створив їх понад 500, маємо відчуття того, що спілкуємося з людиною, яка володіє животрепетним, естетично-креативним словом. "Моя неповторність, - завжди говорив Іван Андрійович, - успадкована трохи від батька-матері, трохи від учителів, трохи від самотійного пізнання людської психології...".

Усі, хто знав Івана Андрійовича, люди дуже різні - різного віку, з різних куточків України, з різними уподобаннями та науковими захопленнями. Та, незважаючи на таку урізноманітненість, є те, що усіх об'єднує - причетність до постаті цієї видатної людини, пам'ять про Івана Андрійовича Зязюна. І оскільки, як стверджує П. Нора, спонтанної пам'яті немає, "необхідні ефективні інструменти її відтворення, збереження та ретрансляції, а значить - треба створювати архіви, організовувати святкування, проголошувати надгробні промови, потрібно відзначати річниці ... " [9, с. 37].

Вважається, що пам'ять у суспільному просторі конструюється та існує за особливим алгоритмом, проявляючи свою складну і суперечливу природу. Вона не буває незмінною і цілісною, відбуваються її стирання, нашарування, творення. І в нашій пам'яті Іван Андрійович також різний. У пам'яті одних із нас він назавжди залишився ректором Полтавського університету, для когось він, передусім, науковий консультант, відомий вчений, хтось, безумовно, стикався з ним як з міністром народної освіти, для багатьох з нас - він фундатор - засновник, директор наукової установи, яким успішно керував до останнього дня свого життя.

У нас залишилася пам'ять, історична пам'ять про велику людину. І ця історична пам'ять є надзвичайно динамічним сегментом нашої спільної свідомості. Вона, за метафоричним висловом М. Ферретті, "...результат безперервної й нечутної активності, інколи свідомої, а інколи несвідомої взаємодії великої кількості людей, котрі знову і знову відтворюють легке покривало минулого" [10, с. 48].

МИНУЛОГО, в якому вже понад чотири роки немає з нами Івана Андрійовича, але саме сьогодні у його ювілейні дні, відсторонюючи легке покривало минулого, ми дістаємо із потаємних закутків своєї пам'яті образ пройдешнього. Насправді цей образ часом не застиг, ...він змінюється, оскільки деякі риси стираються, віддаляються, інші виринають, залежно від настрою або тих обставин, у яких ми перебуваємо, звертаючись до нього.

Ми згадуємо відомого академіка, всесвітньовідомого вченого, суворого керівника, який вимагав пояснювальні, або сварив за провини, але частіше спливає образ усміхненого Івана Андрійовича з неймовірним почуттям гумору.

Але відчуття минулого, що пов'язане із цими образами, неодмінно спроектовано на сучасне і майбутнє, і є потужним засобом впливу на них. За всієї своєї парадоксальності, абсолютно обґрунтованим є висновок Х. Вельцера про те, що "пам'ять пов'язана не стільки з минулим, скільки із теперішнім" [1, с. 17]. Хоча для нас цей висновок зовсім і не є парадоксальним. Оскільки академік І. А. Зязюн - це передусім його наукова школа, про яку і після смерті академіка можна сказати, що це традиція мислення, особлива наукова атмосфера, поєднана у формальній і неформальній площинах. Дослідження вченими його наукової школи концентруються на пошуку шляхів розвитку духовного потенціалу педагога, думки, слова й дії якого вирішальним чином впливають на творення педагогічної реальності, що є особистісно значущою і привабливою для учнів. Наукові інтереси аспірантів, докторантів, пошукувачів школи І. А. Зязюна зосереджені на дослідженні проблем методології педагогічної діяльності; філософії й естетики, їхнього взаємозв'язку з педагогікою; професійної підготовки вчителів різних фахів; педагогічної взаємодії вчителя з учнями різних вікових груп; вивчення зарубіжного

досвіду педагогічної освіти [3, с. 16]. Відомий український філософ С. Кримський цілком правомірно доводить, що людина - істота вертикальна, бо її життя визначається не так удовж - кількістю прожитих років, як у височінь ціннісного сходження [6, с. 353]. Це підтверджує думку про те, що цінність людини полягає в її справах і вчинках, в умінні постійно працювати над собою, пізнаючи свої можливості задля використання у своєму житті й професійній діяльності.

Академік І. А. Зязюн - фундатор нового напрямку педагогічної науки і засновник наукової школи з проблем педагогічної майстерності, яка виховала не одне покоління вчених України. У надрах наукової школи академіка І. А. Зязюна, як підкреслює Н. Г. Ничкало, підготовлено тисячі кваліфікованих педагогів-дослідників для різних регіонів України, Польщі, Росії, інших країн, які плідно працюють на теренах педагогічної науки і практики, роблять вагомий внесок у розбудову професійної освіти, втілюючи Красу, Добро, Істину в педагогічну діяльність і науковий пошук [8, с. 21].

Цей феномен - наукова школа - без жодного перебільшення здійснює визначальний вплив на розвиток наукового знання. Адже саме наукові школи виступають осередками найбільшої концентрації творчої енергії, найактивнішого впливу на науковий прогрес. Україні - великій європейській державі - як світло сонця потрібні наукові школи, що культивують в людині духовність й інтелектуальність, шляхетність і внутрішню свободу, радість і щастя буття. А виростити такі наукові школи важко, вони - багатвікові дерева, і плекати їх треба постійно, в усі часи. На особливий статус і пошану заслуговують геніальні майстри - творці наукових шкіл, які, обертаючись довкола своєї духовної осі, рухають уперед уселюдський віз пізнання [7].

Чи не найбільш ефективною і популярною, як підкреслював С. У. Гончаренко, зарекомендувала себе теоретична наукова школа педагогічної майстерності, започаткована академіком І. А. Зязюном ще в 70-ті роки ХХ ст. Головною теоретико-методологічною засадою своєї наукової школи, попри всі наукові концепції, І. А. Зязюн вважав пошук і творення педагогіки як цілісної глибинної науки, а колективні зусилля спрямовував на нове вирішення фундаментальної проблеми взаємозв'язку теорії й практики в підготовці вчителя. Особливої уваги надавалося погляду на педагогічну теорію як інтелектуальний пошук, що веде до особистісного відкриття майбутнім учителем головних законів та закономірностей педагогічного процесу.

Феномен наукової школи академіка І. А. Зязюна вимагає застосування особистісно-орієнтованого підходу до вивчення витоків її становлення і концентрації уваги на особистісних реаліях ученого, що також впливали на її унікальність. ЧОМУ? Учні Івана Андрійовича завжди наголошували, що наукова школа академіка Івана Зязюна - це особливе педагогічне явище, якому притаманні не тільки яскраві якісні, але й вражаючі кількісні показники. Окрім 22 докторських і 20 кандидатських дисертацій, захищених під його керівництвом, у науковій школі І. А. Зязюна відомі науковці, менеджери освіти, вчителі. Але його учнями вважають себе не тільки науковці, які під його керівництвом написали докторські й кандидатські дисертації (формальна ознака приналежності до наукової школи), а й тисячі учителів шкіл і вищих навчальних закладів, педагогічні працівники різних освітніх установ та інституцій, для яких ідеї вченого про розвиток педагогічної майстерності не просто полонили своєю гуманністю, красою, а й наповнили їх професійну діяльність духовними смислами (неформальна ознака). Сьогодні без перебільшення можна стверджувати, що в Україні немає вищого навчального закладу, де б на кафедрі педагогіки, психології чи педагогічної майстерності не працювали учні, послідовники, однодумці Івана Андрійовича Зязюна.

Отже, загалом наукова школа академіка І. А. Зязюна у формальному і неформальному вимірах - це педагогічний феномен, якому притаманні кількісні й якісні ознаки, спільність наукової думки його представників і "дарована Вчителем настанова творити добро і відчувати радість від щастя інших" [3, с. 14].

Представники його наукової школи підкреслюють, що науковий аналіз багаторічного спілкування з Іваном Андрійовичем має особливе значення для окреслення інтегративних показників особистісного росту, що відображають високий ступінь доповнювальності та єдності різноякісних властивостей ученого, які є визначальними для засновника наукової школи. До них належать здатність співвідносити ідеї, теорії, поняття, отримані в ході наукової діяльності, з індивідуальними системами цінностей аспірантів і докторантів; здатність оцінювати адекватність близьких і далеких цілей науково-творчому потенціалу учнів; уміння передбачати при

розв'язанні конкретної проблеми перспективи вдосконалення і самовдосконалення і здійснювати вибір на користь особистісного й наукового зростання учня; здатність до рефлексії, уміння фіксувати зміни, що відбуваються у світогляді учня, знаходити їх причини і давати їм оцінку; уміння здійснювати комунікацію для успішного впровадження, застосування і розвитку авторських ідей; високий рівень мовленнєвої творчості, виразність мовної поведінки, термінологічної культури (відсутність шаблонних фраз, емоційно-оцінювальна тональність висловлення) [7, с. 263].

У цьому сенсі доречним видається виокремлення характерних рис, притаманних науково-педагогічній школі з урахуванням контексту, привнесеного академіком, оскільки його школа охоплює і науковців - аспірантів, докторантів, і широкий загал педагогів, об'єднаних навколо ідеї педагогічної майстерності. По-перше, це висока властивість мотивації творчості, пов'язана в першу чергу з особистістю її керівника, по-друге, істотною ознакою зязюнівської науково-педагогічної школи є її здатність одночасно реалізовувати функції ініціатора, продуцента фундаментальних наукових ідей та їхнього поширення у практику; по-третє, це характерна форма організації, діяльності її членів, коли мета кожного члена співпадає з метою всього колективу, навіть якщо дослідження членів школи не були безпосередньо пов'язані особистісною взаємодією.

Талановита представниця наукової школи академіка І. А. Зязюна, Марія Лещенко, яка давно вже сама стала професором й визнаним майстром, написала, що педагогічна майстерність Івана Андрійовича, по суті, виявляється у геніальному визначенні шляхів підвищення позитивного енергетичного потенціалу поля науково-пізнавальної активності. Учений переконаний, що психічна енергія кожної людини множиться від радісної, мажорної, творчої праці, легше долаються труднощі, вищі почуття душевного комфорту. Тому і науково-дослідницька праця учнів має бути мажорною, натхненною, творчою, радісною, привабливою [7].

Коли мені у 2015 році довелося очолити Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, яким понад двадцять років керував Іван Андрійович, саме цієї статті я не читала, але дуже швидко прийшло усвідомлення, що працювати творчо Людина може тільки у стані, коли її психічні процеси можуть вільно розвиватися, й особистість переживає почуття комфорту, гармонії, рівноваги, душевного задоволення.

Наш інститут, створений понад 24 роки тому фундаторами української педагогічної думки - Іваном Андрійовичем Зязюном і Неллею Григорівною Ничкало - це також наукова школа, оскільки традиції педагогічної майстерності, що інтегрують проблеми філософії, етики, естетики, логіки, риторики, психології, соціальної психології, педагогіки, історії педагогіки та психології, започатковані талановитим педагогом, гідно продовжує колектив науковців Інституту. Інститут пройшов складний шлях, від наукової установи, в структурі якої була тільки одна лабораторія, від установи-прийми, яка не мала власного приміщення і квартирувала у професійно-педагогічному коледжі імені Антона Макаренка, до однієї з кращих науково-дослідних інституцій нашої країни, захищатися в раді якої стало дуже престижно, а влаштуватися на роботу в Інститут практично неможливо, і як казав Іван Андрійович, у нас і шпаринки вільної не має.

Підкреслимо, що колектив Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, як крило наукової школи академіка Івана Зязюна, продовжує особливий дар ученого створювати позитивну сприятливу атмосферу наукового пошуку для своїх учнів; уможливорює реалізацію реальних і потенційних можливостей особистісного зростання, що відображають високий ступінь доповнювальності та єдності різноякісних властивостей членів колективу інституту, які є визначальними для його плідної ефективної діяльності. "Невтомний трудівник зумів виплекати сучасних учених, особистостей із високою методологічною культурою, фундаментальною підготовкою, гуманістичним стилем наукового мислення. Вагомий педагогічний ужинок, створений в інституті, приносить значну користь науці й практикам. Без сумніву, до цієї спадщини долучатиметься не одне покоління студентів, викладачів, учителів, учених і завжди знаходитиме в ній ключ до розв'язання складних проблем" [3, с. 16].

За майже чверть вікову діяльність в ІПОД захистили дисертації понад 200 докторів і кандидатів наук. Серед них - дійсні члени (академіки) НАПН України Р. Гуревич, В. Луговий, О. Ляшенко, І. Прокопенко С. Сисоєва, члени-кореспонденти НАПН України М. Козяр, О. Матвієнко, О. Романовський, Г. Троцько та інші відомі вчені.

Нині ці яскраві представники нової когорти українських учених, які присвятили свої наукові пошуки проблемі вчителя, його педагогічній майстерності, самі стали засновниками наукових шкіл.

Наукова школа академіка І. А. Зязюна, презентована у її формальній і неформальній складовій, покликана виконувати свою важливу прогностичну місію, яка передбачає подальші дослідження педагогічної майстерності вчителя як дієвого чинника одухотворення освітніх практик, особливо в контексті самоосвіти і саморозвитку педагога, його визначальної місії добротворення в умовах комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища.

Важливо акцентувати увагу, що особливого значення у сучасних умовах набуває запропоноване І. А. Зязюном розуміння природи особистісної сутності. На його думку, "особистість не може бути самодостатнім виміром чи кінцевим результатом смислової вибудови Людини. Адже смисл набувається постійно змінюваними відношеннями і зв'язками з сутнісними складниками людського буття, особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша отримує смисл і життєвість у другій" [5, с. 326]. Означена ідея покладена в основу філософсько-аксіологічної концепції "олюднення" людини Івана Андрійовича, яка реалізовується талановитими представниками його наукової школи в освітніх закладах України і зарубіжжя.

Через сучасні біфуркації, що відбуваються у нашому суспільстві, ми позбавлені можливості благодужного чекання того часу, коли стабільність, стійкість і порядок самі по собі стануть домінуючими тенденціями, що в освіті будуть створені сприятливі зовнішні умови і всі "гострі питання" розв'яжуться самі собою. Так просто не буває. Розв'язання одних проблем завжди породжує інші, не менш гострі, обумовлені зміною соціально-педагогічної ситуації в країні. Усвідомлення цієї думки повинно сформувати психологічну готовність до постійного пошуку нового бачення, нових рішень у ситуації нестійкості, неозначеності, загроз і викликів, тобто здатність до прогностичної дії, випереджаючого відображення дійсності на основі потенціалу, який ми дістали у спадок від Майстра. Без пафосу хочу процитувати слова відомого філософа, який вважає, що великі люди належать до двох "родів": одні великі величчю справи - знамениті філософи, поети, вчені, винахідники, полководці, усі, хто досягли видатних результатів у певній галузі людської діяльності. Інших не можна підвести під жодну рубрику, родове поняття, достатньо назвати лише ім'я: Сократ, Ганді Одні явили світу свій геній, інші - нові зразки життя. Одні створювали умови людського щастя, другі показували, як можна бути щасливим за наявних умов.

Але усе проходить.

Забування - це природний і необхідний механізм звільнення пам'яті від історичних смислів і значень, які виявляються неактуальними в контексті сучасності й перестають гармоніювати з ціннісними та світоглядними установками суспільств. Щоб не потрапити у зону забування, інтерпретації історичного минулого мають бути затребуваними у соціальному, культурному, науковому сенсі.

Висновки. Кожне суспільство перманентно стоїть перед дилемою: що пам'ятати, а що забувати. Усе, що стосується пам'яті фундатора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України - для нас не є дилемою - і конференції, й відкриття музею садиби, і розвиток інституту - усе це свідчення нашої поваги, любові, вічної пам'яті й подяки. У складні часи, в які живемо, оазиси мудрості й людяності не дають людям розчинитися в дрібницях, навіртають їх душі до неперехідних цінностей людства, до вічного прагнення удосконалення Душі. Усе зроблене академіком І. А. Зязюном у царині педагогічної теорії й практики чекає вдумливого вивчення й ґрунтового дослідження.

Своїм особистим життям, професійною діяльністю та науковою працею Іван Андрійович довів, що мрії здійснюються, а успіх приходить до того, хто наполегливо працює, постійно допомагаючи іншим. "Він, як велет над потворною реальністю, йде до ясності через протиріччя, сумніви, заперечення, не розлучаючись з мрією про торжество краси і гармонії, про те, що Україна стане справді незалежною, справді демократичною, справді щасливою для всього люду, в ній живущого, а всім її бездомним душам буде повернуто наш всеукраїнський Собор".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вельдер Х. История, память и современность прошлого. Память как арена политической борьбы / Х. Вельдер // Неприкосновенный запас. - 2005. - № 2-3. - С. 8-27.
2. Гончаренко С. Наукові школи в педагогіці / С. Гончаренко // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]. - Київ ; Ніжин : Видавець ГШ Лисенко М. М., 2013. - Вип. 6. - С. 7-28.
3. Гнізділова О. Життєвий шлях та наукова діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна / О. Гнізділова // Витоки педагогічної майстерності. - 2015. - Вип. 16. - С. 13-19.
4. Зерній Ю. О. Як суспільства пам'ятають : властивості та механізми функціонування історичної пам'яті / Ю. О. Зерній // Стратегічні пріоритети. - 2008. - №4(9). - С. 35-43.
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. - Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. - 608 с.
6. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. - К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - 367 с.
7. Лещенко М. П. Наукова школа академіка Івана Зязюна / М. П. Лещенко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл : проблеми, досвід, перспективи : зб. наук, праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. - Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. - С. 259-269.
8. Ничкало Н. Г. Концепція педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна: міждисциплінарні засади / Н. Г. Ничкало // Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. - Житомир : Вид-во Рута, 2016. - С. 20-31.
9. Проблематика мест памяти // Франция - память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. - СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1999. - С. 17-50.
- Ю.Ферретти М. Непримираемая память : Россия и война. Заметки на полях спора на жгучую тему / М. Ферретти // Неприкосновенный запас. - 2005. - № 2-3. - С. 39-58.
11. Школы в науке / С. Р. Микулинский, М. Г. Ярошевский, Г. Кребер, Г. Штейнер. - М. : Наука. 1977. - 524 с.
12. Храмов Ю. А. Наукові школи в НАН України / Ю. А. Храмов // Наука та наукознавство. - 2008. - № 4. - С. 122-133.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Veltser H. Istoriya, pamyat i sovremennost proshlogo. Pamyat kak arena politicheskoy borby / H. Veltser // Neprikosnovennyiy zasap. - 2005. - № 2-3. - S. 8-27.
2. Honcharenko S. Naukovi shkoly v pedahohitsi / S. Honcharenko // Osvita doroslykh : teoriia, dosvid, perspektyvy : zb. nauk. pr. [redkol. L.B. Lukianova (holova) ta in.]. - Kyiv ; Nizhyn : Vydavets PP Lysenko M. M., 2013. - Vyp. 6. - S. 7-28.
3. Hnizdilova O. Zhyttievi shliakh ta naukova diialnist akademika Ivana Andriiovycha Ziaziuna / O. Hnizdilova // Vytoky pedahohichnoi maisternosti, 2015. - Vyp. 16. - S. 13-19.
4. Zernii Yu. O. Yak suspilstva pamiataiut: vlastyivosti ta mekhanizmy funktsionuvannia istorychnoi pamiati / Yu. O. Zernii // Stratehichni priorytety. - 2008. - №4(9). - S. 35-43.
5. Ziaziun I. A. Filosofiia pedahohichnoi dii: Monohrafiia / I. A. Ziaziun. - Cherkasy : Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. - 608 s.
6. Krymskyi S. B. Pid syhnaturoiu Sofii / S. B. Krymskyi. - K. : Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 2008. - 367 s.
7. Leshchenko M. P. Naukova shkola akademika Ivana Ziaziuna / M. P. Leshchenko // Stanovlennia i rozvytok naukovo-pedahohichnykh shkil : problemy, dosvid, perspektyvy: zb. nauk. prats / za red. V. Kremenia, T. Levovytskoho. - Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 2012. - S. 259-269.
8. Nychkalo N. H. Kontsepsiia pedahohichnoi maisternosti akademika I. A. Ziaziuna: mizhdystsyplynarni zasady / N. H. Nychkalo // Teoriia i praktyka profesiinoi maisternosti v umovakh tsilezhyttievoho navchannia: monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. - Zhytomyr : Vyd-vo Ruta, 2016. - S. 20-31.
9. Problematika mest pamyati // Frantsiya - pamyat / P. Nora, M. Ozuf, Zh. De Pyuimezh, M. Vinok. - SPb. : Izd-vo S. Pb. un-ta, 1999. - S. 17-50.
10. Ferretti M. Neprimirimaya pamyat: Rossiya i vojna. Zаметки на polyah spora na zhguchuyu temu / M. Ferretti // Neprikosnovennyiy zasap. - 2005. - № 2-3. - S. 39-58.
11. Shkolyi v nauke / S. R. Mikulinskiy, M. G. Yaroshevskiy, G. Kreber, G. Shteyner. - M. : Nauka, 1977. - 524 s.

Лукьянова Л. Б. Научная школа академика И. А. Зязюна в формальном и неформальном измерениях

В статье рассматриваются признаки, присущие научной школе, определяются черты руководителя, лидера научной школы. Раскрыты основные подходы к определению понятия "научная школа", определена ее роль в процессе развития педагогической науки. Представлено краткое описание научной школы академика И.А. Зязюна в ее формальном и неформальном измерениях как педагогического феномена, которому присущи количественные и качественные признаки, общность научной мысли его представителей. Показано, что каждое общество перманентно стоит перед дилеммой: что помнить, а что забывать. Все, что касается памяти основателя Института педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины, - для нас не есть дилеммой - и конференции, и открытие усадьбы, и развитие института - все это свидетельство нашего уважения, любви, вечной памяти и благодарности. В сложные времена, в которые мы живем, оазисы мудрости и человечности не дают людям раствориться в мелочах, побуждают их души к непреходящим ценностям человечества, к вечному устремлению совершенствования Души. Все сделанное академиком И. А. Зязюном в области педагогической теории и практики ждет вдумчивого изучения и тщательного исследования.

Ключевые слова: научная школа, научное направление, лидер научной школы, академик И. А. Зязюн.

Lukyanova L. B. Scientific School of Academician I. A. Zyazun in the Formal and Informal Dimensions

The article deals with the indicators being the characteristics of the scientific school, as well as the features of the leader, the leader of the scientific school are determined. Some approaches to the definition of the concept "scientific school" are revealed, its role in the development of pedagogical science is determined. A short description of the academic school of Academician Ivan Zyazyun is presented, in its formal and informal dimensions as a pedagogical phenomenon, which has quantitative and qualitative features, the generality of the scientific thought of its representatives. It is shown that every society is constantly facing the dilemma: what to remember, and what to forget. Everything concerning the memory of the founder of the Institute of Pedagogical Education and Adult Education of NAPN of Ukraine - for us is not a dilemma - both conferences and the opening of the museum of the estate and the development of the Institute - all this is a testimony of our respect, love, eternal memory and gratitude. In the difficult times in which we live, the oases of wisdom and humanity do not allow people to dissolve in trifles, turn their hearts into the transient values of mankind, to the eternal aspiration for the perfection of the Soul. Everything done by Academician Zyazun in the field of pedagogical theory and practice awaits thoughtful study and thorough research. Ivan Andreevich showed his personal life, professional activity and scientific work that dreams are realized, and success comes to than person who is working hard, constantly helping others. "As he blames the ugly reality, he goes to the clarity due to the contradictions, doubts, objections, not separating from the dream of the triumph of beauty and harmony, that Ukraine will be truly independent, truly democratic, truly happy for all people, living in it, and all its homeless souls will be returned to our All-Ukrainian Council."

Key words: scientific school, scientific direction, leader of scientific school, academician I. A. Zyazun.